

Colloquium 3(47)/2022
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/20coll2022>

**ROLA WYDZIAŁU DOWODZENIA I OPERACJI
MORSKICH W PRZYGOTOWANIU
KADR OFICERSKICH I CYWILNYCH DLA SYSTEMU
BEZPIECZEŃSTWA MORSKIEGO PAŃSTWA
(ARTYKUŁ NA 100-LECIE AKADEMII MARYNARKI WOJENNEJ)**

**The role of the Naval Command and Operations Department
in the preparation of officers and civilian personnel
for the maritime security system of the state
(article for the 100th anniversary of the Polish Naval Academy)**

Jerzy Będźmirowski
Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni
Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich
e-mail: jerzybedzmirowski24@wp.pl
ORCID 0000-0001-5731-4850

Streszczenie

Celem artykułu było przedstawienie działań podejmowanych przez Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich na rzecz przygotowania oficerów polskiej Marynarki Wojennej i osób cywilnych do pracy w systemie bezpieczeństwa morskiego państwa. Już w okresie międzywojennym podejmowano działania, które miały za zadanie stworzyć efektywny system szkolenia kadr polskiej Marynarki Wojennej. Taki system powstał w oparciu o kursy i studia podyplomowe w Szkole Podchorążych Marynarki Wojennej i okazał się skuteczny, lecz został przerwany przez wybuch wojny. Po jej zakończeniu i reaktywowaniu Marynarki Wojennej w kraju powyższa problematyka ponownie stała się ważnym komponentem systemu kształcenia i szkolenia oficerów Marynarki Wojennej. Dużą rolę w tej kwestii pełni powołany do życia w 1979 roku wydział, który dziś nosi nazwę Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich.

Słowa kluczowe: kształcenie i szkolenie kadr dla polskiej Marynarki Wojennej, bezpieczeństwo morskie państwa, kształcenie kadr cywilnych na rzecz bezpieczeństwa morskiego państwa, Akademia Marynarki Wojennej.

Abstract

The purpose of the article was to present the actions taken by the Command and Naval Operations Department to prepare Polish naval officers, as well as civilians to work in the maritime security system of the state. Already in the interwar period, actions were taken to create an effective system of training

Polish naval officers personnel for the needs of the maritime security of the state. It was created on the basis of courses and postgraduate studies at the Naval Cadet School, which proved to be effective, but was interrupted by the outbreak of war. After its completion and reactivation of the Navy in the country, the above issues again became an important component of the education and training system of Polish Navy officers. Such a role is played by the faculty established in 1979, which today is called the Department of Command and Naval Operations.

Keywords: education and training of personnel for the Polish Navy, maritime security of the state, education of civilian personnel for the maritime security of the state, Naval Academy.

Wprowadzenie

Rafał Czeczott słusznie stwierdził, że: „Dzieje Polski są nierozzerwalnie związane z Morzem Bałtyckim. Od tego w jakim stopniu zdołamy zabezpieczyć nasze najważniejsze interesy na tym morzu, zależą losy naszego kraju” (Czeczott, 1935). Niestety, na przestrzeni wielu wieków nasi władcy nie potrafili podporządkować sobie wybrzeża i zaplanować nad wodami Bałtyku przylegającymi do Polski. Wielokrotnie Polska traciła dostęp do morza, aby po wielu bitwach i wojnach odzyskać go na krótki czas. Kiedy inne państwa mające dostęp do mórz i oceanów rozwijały swoją potęgę gospodarczą, Polska prowadziła handel morski, korzystając m.in. ze statków holenderskich. Finał tych działań mógł być tylko jeden: upadek gospodarczy kraju. Kiedy inne państwa nadmorskie i morskie budowały floty wojenne w celu zabezpieczenia swoich interesów morskich i zapewnienia bezpieczeństwa granicom morskim, Polska korzystała z usług piratów nazywanych kaprami (Kotarski, 1995). W późniejszym czasie, kiedy pojawiło się realne zagrożenie ze strony Szwecji, przystąpiono do budowy polskiej floty wojennej. Niestety, zawieszenie broni ze Szwecją zadecydowało o wstrzymaniu jej budowy. W kolejnych latach państwo chyliło się ku upadkowi. Na nic zdały się nawoływania m.in. Stanisława Staszica, który w swoim dziele *Przestrogi dla Polski* podkreślał znaczenie Gdańska i dostępu do morza dla Polski. To on był autorem hasła „Trzymajmy się morza”. W sukurs Staszicowi pospieszyli m.in. Tadeusz Czacki i Stanisław Szczęsnny Potocki. Niestety, los Polski został już przesądzony (Będźmirowski, 2012). Można założyć, że wszyscy ówczesni polscy władcy i politycy nie mieli wątpliwości co do konieczności budowania potęgi morskiej naszego kraju. Zabrakło im jednak silnego i zdecydowanego działania, aby stworzyć własną potężną flotę wojenną.

Dopiero koniec I wojny światowej i konferencja pokojowa w Paryżu, na gruzach upadłych monarchii, uruchomiła proces powstawania nowych państw na kontynencie europejskim, a wśród nich Polski. Należało narysować mapę świata na nowo, umieszczając na niej niepodległą Polskę, która otrzymała dostęp do morza, chociaż nie taki, o jaki walczone podczas konferencji pokojowej w Paryżu. Okno na świat zostało jednak otwarte i trzeba było zapewnić mu mocną futrynę, którą miała być polska flota wojenna. Przystąpiono do prac nad budową Polskiej Marynarki Wojennej (dalej PMW).

Podstawowym zadaniem PMW było, jest i – jeśli będzie istniała – będzie zabezpieczenie morskiej granicy kraju. W systemie bezpieczeństwa morskiego państwa pełniła i będzie pełnić zasadniczą rolę, tak jak siły zbrojne w systemie bezpieczeństwa państwa. Aby wykonać to zadanie, niezbędne jest dysponowanie przez nią odpowiednim potencjałem bojowym – to nie tylko sprzęt, uzbrojenie czy odpowiednie okręty, ale ludzie, dobrze wykształceni, profesjonaliści oraz specjaliści na dobrym lub wysokim poziomie. Dziś do kierowania i realizacji określonych zadań w systemie bezpieczeństwa morskiego państwa niezbędni są również wysokiej klasy specjaliści cywilni. Takie są wyzwania współczesnego świata.

Szkolnictwo PMW w tym roku obchodzi 100 lat. O kształceniu kadr PMW pisali m.in. Jerzy Będźmirowski, Władysław Białek, Czesław Ciesielski, Stefan Frankowski, Antoni Komorowski, Karol Korytowski, Dariusz Nawrot, Jerzy Przybylski, Tadeusz Struniewski, Jarosław Tuliszka czy Bogdan Zalewski. Pomimo zawirowań historycznych oraz prób jego likwidacji, zarówno w okresie międzywojennym, jak i powojennym, wraz z działaniami na rzecz włączenia go w różne „konstelacje”, PMW pozostało w Gdyni (z przerwą na ostatnie dni kampanii wrześniowej i II wojny światowej, realizując kształcenie poza tym miastem).

Wspomniane zawirowania dotyczące naszej Alma Mater potwierdzają tezę, że kształcenie oficerów dla potrzeb PMW nigdy nie było i raczej nie będzie najważniejszym elementem systemu szkolnictwa wojskowego w Polsce. Zawsze jednak starało się odgrywać w nim istotną rolę, kształcąc kadry oficerskie dla polskiego morskiego rodzaju sił zbrojnych. Ich profesjonalizm był i jest potwierdzany w różnego rodzaju działaniach polskich sił morskich w ramach minionych i obecnych sojuszy. Kilkanaście lat temu Akademia Marynarki Wojennej podjęła wyzwanie i rozpoczęła kształcenie i szkolenie specjalistów cywilnych dla szeroko rozumianego systemu bezpieczeństwa państwa, w tym morskiego. Zadania te zostały przydzielone Wydziałowi Dowodzenia i Operacji Morskich, który przez kilkadziesiąt lat starał się je zrealizować na jak najwyższym poziomie merytorycznym. Dziś Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich dysponuje ogromnym potencjałem naukowo-dydaktycznym, który zapewnia wysoki poziom kształcenia kadr wojskowych i cywilnych dla potrzeb systemu bezpieczeństwa morskiego państwa.

Kształcenie kadr oficerskich dla potrzeb bezpieczeństwa morskiego w pierwszej połowie XX wieku w Polsce

W tym roku mija 43. rocznica funkcjonowania Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich. W tym stosunkowo krótkim okresie poddawany był wielu przeobrażeniom. Nie tylko zmieniał nazwę (na Wydział: Dowódczo-Sztabowy, Zarządzania i Dowodzenia oraz Dowodzenia i Operacji Morskich), ale także strukturę (funkcjonował jako instytut).

Niezmieniony pozostał jednak jego cel: kształcenie i szkolenie kadr dowódczych i sztabowych dla Marynarki Wojennej RP.

Pomimo że Wydział kończy w tym roku 43 lata, jego korzenie sięgają do okresu międzywojennego. To wtedy budowano i modernizowano równolegle morski rodzaj sił zbrojnych oraz morskie szkolnictwo wojskowe. Zdawano sobie sprawę z tego, że flota wojenna to nie tylko okręty nawodne i podwodne, ale przede wszystkim ich załogi oraz oficerowie sztabowi, przygotowani do realizacji zadań postawionych przed flotą wojenną. Przygotowanie takiego zasobu ludzkiego wymagało czasu, odpowiedniej bazy (budynków, pomieszczeń dydaktycznych odpowiednio wyposażonych, symulatorów itp.) oraz kadry dydaktycznej o szerokiej wiedzy teoretycznej i praktycznej.

O ile wcześniej wymienione komponenty wymagały i wymagają po dziś dzień określonych nakładów finansowych, to stworzenie kadry wymaga również czasu i doświadczenia. Kadra ta w sposób bezpośredni lub pośredni uczestniczyła i uczestniczy w tworzeniu systemu kształcenia i szkolenia kadr dowódczych i specjalistycznych dla Polskiej Marynarki Wojennej.

Dnia 28 listopada 1918 roku powołano do życia PMW, a następnie utworzono jej kierownictwo (wówczas Departament dla Spraw Morskich), które postawiło sobie za cel uruchomienie własnego szkolnictwa. Chociaż do tworzącej się PMW przybywali oficerowie – Polacy z flot państw zaborczych, nie wszyscy (z różnych powodów) mogli w niej służyć (Sawicki, 1996). Należy wspomnieć, że ich wiedza operacyjno-taktyczna była na poziomie flot wojennych monarchii, a więc w sposób zdecydowany odbiegająca od potencjalnych możliwości strony polskiej. Potencjana nasza flota wojenna miała zapewnić bezpieczeństwo tylko 70-kilometrowemu odcinkowi morskiej granicy.

Prawie równolegle uruchomiono szkolenie w Warszawskiej Szkole Podchorążych, trwające trzy miesiące tzw. kursy specjalistyczne oraz podpisano porozumienie z Royal Navy na szkolenie oficerów PMW w jej ośrodkach szkoleniowych. W czerwcu 1920 roku kursy zostały przeniesione z Warszawy do Torunia, a na kurs do Royal Navy udało się tylko czterech oficerów PMW (Jankowski, 1994). W tym samym roku, w marcu, otwarto Tymczasowe Kursy Instruktorskie (dalej TKI) dla Oficerów Marynarki Wojennej w Toruniu. Po trwających kilka miesięcy pracach organizacyjnych, 1 października 1922 roku zastąpiono TKI Oficerską Szkołą Marynarki Wojennej (dalej OSMW) i pozostawiono ją w Toruniu (Ciesielski, 1992).

Zakończenie współpracy PMW z Wielką Brytanią zainicjowało działania mające na celu pozyskanie francuskiej marynarki wojennej. Udało się je sfinalizować w ramach porozumienia o współpracy wojskowej polsko-francuskiej, co miało miejsce w lutym 1921 roku. Wśród dokumentów znalazły się umowy mówiące o współpracy flot wojennych obu państw, m.in. w zakresie kształcenia i szkolenia kadr PMW, a później również podchorążych. Ogółem w latach 1921–1925 studia na francuskich morskich uczelniach wojskowych ukończyło siedmiu oficerów PMW. Niestety, ze względu na złą politykę

kadrową prowadzoną w PMW po 1925 roku, nie wszyscy oficerowie mieli możliwość kontynuować w niej służby.

Lata 20. XX wieku to stosunkowo aktywny okres współpracy polsko-francuskiej w obszarze szkolnictwa wojennomorskiego. Udało się skierować kolejną grupę oficerów PMW na studia do francuskich morskich uczelni wojskowych, a także na wszelkiego rodzaju kursy specjalistyczne do ich ośrodków szkoleniowych. W okresie międzywojennym dyplomy Morskiej Szkoły Wojennej zdobyli: Eugeniusz Solski, Stefan Frankowski, Rafał Czczott, Jerzy Kłossowski, Jerzy Stankiewicz, Tadeusz Stoklasa, Romuald Gintowt-Dziewałtowski, Marian Majewski, Włodzimierz Steyer, Adam Mohuczy. Oficerowie ci w późniejszym czasie piastowali szereg ważnych funkcji w PMW: kmdr por. Eugeniusz Solski znalazł się w składzie polskiej delegacji w Genewie, kadm. Adam Mohuczy był dowódcą powojennej Marynarki Wojennej, kmdr Stefan Frankowski (później kadm.) był dowódcą Morskiej Obrony Wybrzeża, kadm. Włodzimierz Steyer był dowódcą powojennej Marynarki Wojennej, kmdr por. Roman Stankiewicz był dowódcą dywizjonu kontrtorpedowców, kmdr por. Rafał Czczott był czołowym teoretykiem taktyki PMW oraz autorem wielu opracowań z dziedziny taktyki okrętów podwodnych, fortyfikacji i obrony wybrzeża, kmdr Tadeusz Stoklasa pełnił funkcję komendanta Szkoły Podchorążych MW i attaché morskiego w Londynie, kmdr Marian Majewski był szefem Sztabu Dowództwa Floty (podpisywał w imieniu kontradmirała Józefa Unruga kapitulację Helu w Grand Hotelu w Sopocie). Nie można zapomnieć o kmdr. Czesławie Petelenzu, który jako jedyny oficer PMW ukończył Centrum Wyszkożenia Wyższych Dowódców (Sawicki, 1996).

Niewątpliwie zdobyta wiedza pozwalała w sposób pragmatyczny spojrzeć na wyzwania stojące przed PMW w kontekście bezpieczeństwa morskiego państwa. Chociaż współpraca ta charakteryzowała się wieloma zawirowaniami wynikającymi z postawy strony francuskiej w kwestii wspólnych działań na rzecz bezpieczeństwa morskiej granicy Polski w przypadku konfliktu militarnego na Bałtyku, to przyniosła wymierne efekty¹. Wiedza, którą otrzymali oficerowie PMW, szczególnie na kursach operacyjnych i taktycznych we Francji, miała zostać wniesiona do PMW. Zdawano sobie sprawę, że realizacja zadań stawianych przed PMW dotyczących bezpieczeństwa mor-

¹ Szerzej powyższą problematykę przedstawili: J. Będziński, *Marynarka wojenna w polskiej polityce zagranicznej w latach 1919–1947*, Wyd. Athenae Gedanenses, Gdańsk 2012; J. Laroche, *Polska lat 1926–1935. Wspomnienia ambasadora francuskiego*, Wyd. PAX, Warszawa 1966; J. Kuźmiński, *Polska, Francja, Niemcy 1933–1935. Z dziejów sojuszu polsko-francuskiego*, Wyd. PWN, Warszawa 1963; J. Ciałowicz, *Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921–1939*, Wyd. PWN, Warszawa 1970; T. Bułhak, *Polska-Francja z dziejów sojuszu 1933–1939*, Cz. 1, 1922–1932, Wyd. Fundacji „Historia pro Futuro”, Warszawa 1993; C. Ciesielski, *Szkolnictwo marynarki wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Wyd. MON, Warszawa 1974; T. Schramm, *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1918–1939*, Wyd. UAM, Poznań 1987.

skiej granicy państwa będzie wymagała po pierwsze zwiększenia liczby okrętów podwodnych i nawodnych, a po drugie dysponowania odpowiednio przygotowaną kadrą dowódczą oraz sztabową rozumiejącą nowe wyzwania stawiane siłom morskim. A to już wykraczało poza kompetencje powstałego w 1925 roku Kierownictwa Marynarki Wojennej (dalej KMW).

Pomimo kilku negatywnych działań kadrowych podjętych przez KMW w stosunku do oficerów PMW, absolwentów francuskich uczelni, mieli oni swój udział w przygotowaniu obrony morskiej granicy państwa. Już w marcu 1927 roku swoją koncepcję dotyczącą roli Helu i obrony wybrzeża przedłożył kmdr por. Adam Mohuczy, komendant Portu Wojennego w Gdyni (Rzepniewski, 1970). Do dyskusji nad obroną wybrzeża włączył się również kmdr ppor. Rafał Czeczott, który był autorem dwóch projektów obrony wybrzeża (Zalewski, 2001). Na problem dotyczący organizacji sił morskich zwracał uwagę zaś kpt. mar. Jerzy Kłossowski na łamach „Przeglądu Morskiego”, a na temat tzw. małej wojny na morzu pisał kpt. mar. Roman Stankiewicz. Uważał on, że w przyszłej wojnie morskiej, zwłaszcza w warunkach Bałtyku, nowa teoria znajdzie zastosowanie, ale wymaga dalszego opracowywania, gdyż nie ma podstaw w dotychczasowych zasadach strategii morskiej (Zalewski, 2001). W kolejnych latach swoje wizje i koncepcje dotyczące funkcjonowania polskiej floty wojennej przedstawili m.in. kmdr Eugeniusz Solski w artykule *Znaczenie Marynarki Wojennej w obronie kraju w dobie przedwojennej i dziś* (Solski, 1934) oraz kmdr por. Włodzimierz Steyer w artykule *Działalność zaczepna na drogach morskich* (Steyer, 1934).

Wspomniani oficerowie podjęli się pisania podręczników i instrukcji dla młodych adeptów morskiej sztuki wojennej. W tym miejscu, zdaniem Bogdana Zalewskiego (2001), należy podkreślić opracowania: kmdr. por. Romana Stankiewicza *Zarys taktyki łodzi podwodnych*, kmdr. por. Rafała Czeczotta *Taktyka stosowania lekkich jednostek nawodnych*, kpt. mar. Heliodora Laskowskiego *Artyleria morska i teoria strzelania* oraz por. mar. Mariana Wojcieszaka *Artyleria przeciwlotnicza*. Zasadnym jest wymienienie dwóch znakomitych opracowań kmdr. por. Rafała Czeczotta: *Obrona Wybrzeża* (1931) oraz *Wojna morska na Bałtyku 1914–1918* (1935).

Z początkiem lat 30. XX wieku zaczęły wzrastać koszty kształcenia i szkolenia oficerów PMW w uczelniach i ośrodkach szkoleniowych francuskiej marynarki wojennej. Oficerowie PMW, powracający ze studiów lub kursów z Francji, informowali swoich przełożonych o tym, że dostęp do wielu informacji, szczególnie z dziedziny techniki, taktyki i szeroko rozumianej sztuki wojskowo morskiej był utrudniony (najnowsze osiągnięcia francuskiej myśli wojskowej były dostępne tylko dla oficerów francuskiej marynarki), a programy realizowane podczas studiów zostały okrojone w porównaniu z programami obowiązującymi oficerów francuskiej marynarki wojennej.

W świetle tego wszystkiego KMW uznało, że PMW dysponuje już pewną liczbą absolwentów uczelni francuskich, których wiedzę można wykorzystać do budowy własnego systemu szkolenia specjalistycznego w postaci kursów dla dowódców i oficerów

sztabów w oparciu o Szkołę Podchorążych Marynarki Wojennej (dalej SPMW), która powstała w 1928 roku na bazie Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej. Już w 1929 roku o zasadności stworzenia ośrodka wiedzy taktycznej PMW pisał kmdr por. Stefan Frankowski. Uważał on, że „(...) stopień kapitana powinien być traktowany jako przejściowy do dowódcy taktycznego, ponieważ oficerowie w stopniu kapitanów winni zajmować stanowiska dowódców i zastępców małych jednostek, szefów wydziałów itp.” (Będźmirowski i Mickiewicz, 2000). Z pomocą kmdr. por. Stefanowi Frankowskiemu przyszedł kmdr por. Jerzy Kłossowski, który w piśmie z grudnia 1932 roku do szefa KMW tak napisał:

(...) biegle dziesięć lat istnienia floty wojennej odznaczają się jałowością intelektualną w kierunku studiów operacyjnych. (...) Z jednej strony wśród korpusu oficerskiego pokutują jeszcze indywidualne wrażenia i poglądy z okresu ubiegłej wojny światowej, będące w większości anachronizmami w obecnej chwili, a z drugiej strony rozwijały się jednostronne zamiłowania w służbie w kierowaniu wyłącznie morsko-nawigacyjnym. (Ciesielski, 1974)

Zarówno Frankowski, jak i Kłossowski uważali, że podstawowym celem kursów jest zaprezentowanie słuchaczom-oficerom PMW nowoczesnych poglądów na taktykę sił morskich oraz osiągnięć w tej dziedzinie marynarek wojennej innych państw. Dla tego też uruchomiono kurs taktyczny – Kurs aplikacyjny dla komandorów podporuczników i kapitanów oraz wyższe kursy taktyczne Marynarki Wojennej. Kursy te realizowano w latach 1930–1939. Podstawowym założeniem kursów było zapoznanie ich uczestników z nowoczesnymi poglądami na taktykę sił morskich. Wykładowcami zostali oficerowie PMW, absolwenci francuskich uczelni i ośrodków szkoleniowych.

Ostatnim kursem przed wojną był funkcjonujący od 1 stycznia 1938 roku Wyższy Kurs Taktyczny Marynarki, przekształcony z kursu taktycznego, którego kierownikiem został kmdr por. dypl. Tadeusz Stoklasa, a zastępcą kmdr ppor. dypl. Romuald Gintowt-Dziewałtowski (oba absolwenci francuskich wojskowych uczelni). Program kursu opracowany na okres dwóch lat odpowiadał programowi Wyższej Szkoły Wojennej. Niestety wojna przerwała kurs, ale dzięki staraniom KMW poczynionym w czasie II wojny światowej absolwenci tego kursu rozporządzeniem ministra obrony narodowej z 12 października 1944 roku uzyskali prawa absolwentów Wyższej Szkoły Wojennej. W latach trzydziestych kursy taktyczne oraz Wyższy Kurs Taktyczny Marynarki ukończyło 29 oficerów PMW (Sawicki, 1996).

Można uznać, że wspomniany kurs taktyczny oraz powstały na jego bazie Wyższy Kurs Taktyczny Marynarki były prekursorami współczesnego Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich.

Oficerowie PMW uczestniczący w procesie szkolenia kadry dowódczej i sztabowej, publikowali w „Przeglądzie Morskim” wiele materiałów, które wykorzystywano w trakcie zajęć. Pierwszym redaktorem naczelnym tego periodyku był wcześniej wspomniany kmdr Stefan Frankowski, a prócz niego publikowali w nim m.in. Władysław

Kosianowski, Rafał Czeżott, Jerzy Kłossowski, Roman Stankiewicz, Artur Reyman, Aleksander Potyrała, Julian Ginsert. W wielu publikacjach poruszano tematykę zbrojeń i budownictwa okrętowego, organizacji i funkcjonowania flot wojennych ze względu na uwarunkowania polityczne, a także określanie zadań dla sił morskich (z uwzględnieniem położenia geopolitycznego Morza Bałtyckiego) czy też analizy doświadczeń historycznych (Zieliński, 2009).

Czy wiedza operacyjno-taktyczna oficerów PMW, absolwentów francuskich uczelni i ośrodków szkoleniowych, została efektywnie spożytkowana przez stronę polską przy tworzeniu bezpieczeństwa morskiego państwa? Niestety nie, a weryfikatorem była kampania wrześniowa. W tym miejscu należy zgodzić się z tezą Bogdana Zalewskiego (2001), który stwierdził, że:

Uwzględniając fakt, że polityka wojskowa nie była ukierunkowana na rozwój sił morskich, doktryna wojenna nie korzystała z dorobku myśli wojskowej zajmującej się problemami teorii wojny morskiej. Do tego polska doktryna wojenna była konserwatywna, pozostając w tyle nie tylko za doktrynami czołowych mocarstw, ale nawet państw o zbliżonych, a nawet skromniejszych potencjałach ekonomicznych. Położenie geopolityczne Polski, szczególnie trudne w rejonie dostępu do wybrzeża Morza Bałtyckiego, słabość ekonomiczna państwa i dorobku teoretycznego oraz konserwatywna doktryna wojenna miały więc znaczący wpływ na to, że Marynarka Wojenna przystępowała do wojny, nie w pełni przygotowana i do tego z przestarzałymi koncepcjami prowadzenia wojny morskiej.

Kształcenie kadr oficerskich i cywilnych dla potrzeb systemu morskiego bezpieczeństwa państwa na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich

W lipcu 1945 roku po raz trzeci przystąpiono do tworzenia morskiego rodzaju sił zbrojnych, tym razem w kraju. Polska otrzymała zdecydowanie dłuższy dostęp do morza niż przed wojną (co prawda do ostatecznego przejęcia trzeba było czekać pięć lat). Wynosił on 524 km. Ta nowa rzeczywistość nakładała na ówczesny rząd i Naczelne Dowództwo WP bardzo odpowiedzialne zadanie – zorganizowanie ochrony i obrony morskiej granicy państwa. Ponownie, jak w 1918 roku, pojawiło się pytanie: czym i kim to zadanie należy wykonać?

Powstałe w kraju Dowództwo Marynarki Wojennej (7 lipca 1945 roku) zakładało, że wyposażenie i uzbrojenie Marynarki Wojennej w niezbędne okręty to kwestia podpisania porozumień ze Związkiem Radzieckim, a także powrotu okrętów PMW z baz brytyjskich i szwedzkich. Natomiast pozyskanie kadr oficerskich, a także podoficerskich i marynarzy do służby na okrętach, to już nie kwestia porozumień oraz zakupu. Aby to zrealizować, potrzeba odpowiedniej bazy dydaktycznej, a także kadry i co bardzo ważne – czasu. Niewątpliwie strona polska liczyła, że gros oficerów i podoficerów, a także marynarzy PMW służących w Wielkiej Brytanii i przebywających w Szwecji (internowanych) powróci do kraju i będą tym podstawowym kościem kadry w powstającej Marynarce Wojennej. Wówczas poza Polską przebywało 350 oficerów, na których

powrót nie można było liczyć (Będźmirowski, 2001). Z ogólnej liczby około 260 oficerów korpusu morskiego w specjalnościach pokładowych i technicznych do służby w Marynarce Wojennej w kraju zgłosiło się tylko 58 osób – 22% (Archiwum Marynarki Wojennej, 3283/68/19, t. 10). Najmniej liczną grupę stanowili oficerowie starsi, m.in. kmdr ppor. Wieńczysław Kon, kmdr por. Aleksander Mohuczy, kmdr por. Stefan de Walden, kmdr por. Jerzy Staniewicz, kmdr ppor. Marian Wojcieszak, kmdr Bolesław Romanowski, kmdr Władysław Bruno Steyer, kmdr Adam Mohuczy (Będźmirowski, 2007). Jaka mogła być decyzja ówczesnych władz rządowych? Uruchomienie szkoły, która pozwoli na kształcenie kadr oficerskich Marynarki Wojennej, legitymujących się odpowiednimi „parametrami”, tzn. oddanych tworzącej się władzy ludowej. Już w lutym 1946 roku w Gdyni-Oksywiu uruchomiono Oficerską Szkołę Marynarki Wojennej, a jej komendantem został przedwojenny oficer kpt. mar. Stanisław Mieszkowski, który w ciągu kolejnych trzech lat awansował do stanowiska dowódcy Floty (w 1952 roku został skazany na śmierć wraz z innymi oficerami Marynarki Wojennej w tzw. spisku komandorów).

Braki kadrowe wśród oficerów Marynarki Wojennej doprowadziły do pojawienia się oficerów radzieckich na wielu stanowiskach dowódczych i kierowniczych w Dowództwie Marynarki Wojennej, Sztapie Głównym oraz powstających jednostkach Marynarki Wojennej. Na stanowisko dowódcy Marynarki Wojennej wyznaczono kontradmirała Mikołaja Abramowa, szefem Sztabu Głównego Marynarki Wojennej został komandor Iwan Grigoriewicz Szylingowski, a zastępcą ds. polityczno-wychowawczych – komandor Józef Urbanowicz. W Marynarce Wojennej służbę pełniło wówczas ośmiu oficerów radzieckich, w tym jeden kontradmirał (Przybylski, 1993). Ogółem w latach 1944–1957 służbę w Marynarce Wojennej pełniło 118 oficerów Armii Radzieckiej, z których 16 przyjęło obywatelstwo polskie i pozostało w Polsce (Przybylski, 1993).

Pozbywanie się, i to w różny sposób, oficerów PMW z okresu międzywojennego czy też wojennego spowodowało, że zaczęły pojawiać się problemy z obsadzaniem stanowisk sztabowych oraz dowódców okrętów, a szczególnie specjalistów okrętowych. Dlatego też uruchamiano, na wzór przedwojenny, różnego rodzaju kursy krótkoterminowe. Jednym z nich był krótkoterminowy oficerski Kurs aplikacyjny podporuczników przy flotylli trałowców. Korzystając natomiast z bazy Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej, przygotowano szereg specjalistycznych kursów dla oficerów sił morskich, a były to Kursy Doskonalenia Oficerów (dalej KDO). Kursy te, ze względu na ich rangę, od 1954 roku stały się rocznymi kursami o specjalności dowódczej. Taki kurs ukończyło 22 oficerów (AMW, 2722/57/28, t. 19).

Po objęciu w 1949 roku stanowiska ministra obrony narodowej przez marszałka Konstantego Rokossowskiego został uruchomiony proces kierowania kadry oficerskiej Marynarki Wojennej na kursy specjalistyczne i studia do ZSRR. Już w grudniu tego samego roku ukazało się stosowne zarządzenie ministra obrony narodowej dotyczące

zasad rekrutacji kandydatów do akademii wojskowych i na kursy specjalistyczne organizowane w ZSRR, czyli na Wojskowe Akademickie Kursy (dalej WAK). W tym czasie WAK w ZSRR ukończyło 36 oficerów (Będziński, 2001). Ciekawostką było to, że tak jak w przypadku studiów i kursów realizowanych w okresie międzywojennym we Francji, tak i w ZSRR nie wszystkie informacje były dostępne dla oficerów Polskiej Marynarki Wojennej. Jako że zajęcia odbywały się przy Centrum Szkolenia Dowódców Atomowych Okrętów Podwodnych w Leningradzie, kontakt między oficerami PMW a oficerami floty radzieckiej był bardzo ograniczony – nie spotykali się nawet podczas posiłków, ponieważ jadali w różnych godzinach.

W pierwszej połowie lat 60. XX wieku wszelkiego rodzaju kursy specjalistyczne w radzieckich uczelniach i ośrodkach szkoleniowych ukończyło 115 oficerów Marynarki Wojennej. Kursy w ZSRR były kosztowne, a potrzeby w podnoszeniu kwalifikacji przez oficerów Marynarki Wojennej – coraz większe. Dlatego też, w celu ich obniżenia, uznano, że zasadnym byłoby uruchomienie tego typu kursów we własnym zakresie. Dodatkowo w 1958 roku ukazało się zarządzenie MON, które określało kryteria do spełnienia przez oficerów przed objęciem niektórych stanowisk służbowych. W związku z tym w Wyższej Szkole Marynarki Wojennej (która powstała na bazie OSMW w 1955 roku) uruchomiono Wyższe Kursy Operacyjno-Taktyczne (dalej WKOT). Zajęcia prowadzili w przeważającej części oficerowie marynarki wojennej, absolwenci radzieckich uczelni i kursów. Były one organizowane corocznie i trwały 12 miesięcy. Słuchacze otrzymywali wiedzę ze sztuki operacyjnej marynarki wojennej, taktyki ogólnej, taktyki okrętów podwodnych i obrony przed nimi, a także z taktyki okrętów nawodnych, służby sztabów oraz taktyki lotnictwa, artylerii nadbrzeżnej. Z czasem zapoznawano ich z materiałami dotyczącymi broni atomowej i chemicznej. Przedmioty były tak dobrane, aby absolwent otrzymał wiedzę historyczną i współczesną związaną ze sztuką wojenno-morską. O tym, że kursy te były potrzebne i cieszyły się zainteresowaniem, świadczy to, że do 1963 roku zrealizowano 12 takich kursów, a ukończyło je łącznie 200 oficerów (AMW, 3368/70/59, t. 15). Weryfikacja zdobytej wiedzy odbywała się zazwyczaj podczas ćwiczeń na morzu i grach aplikacyjnych w Sztabie Głównym Marynarki Wojennej. Ćwiczenia te nosiły nazwy m.in.: „organizacja i prowadzenie obrony przeciwdesantowej przez armię we współdziałaniu z marynarką wojenną”, „zasady organizacji i prowadzenia konwoju morskiego i wsparcie wojsk lądowych w obronie przeciwdesantowej”, „współdziałanie floty z wojskami lądowymi prowadzonymi operację zaczepną wzdłuż wybrzeża morskiego” (Zalewski 2001).

Oprócz prowadzenia zajęć, prowadzący kursy starali się pisać podręczniki i skrypty dla oficerów – uczestników WKOT. Były to podręczniki powstałe w większości w oparciu o tłumaczenie radzieckich opracowań (przed wojną tłumaczono opracowania francuskie), a tym samym prezentowano w nich radzieckie poglądy na

funkcjonowanie sił morskich. Tak to ocenił pierwszy komendant powstałego w 1979 roku Wydziału Dowódczo-Sztabowego, kmdr dr hab. Kryspin Lech (2000):

Wiedza przekazywana słuchaczom stanowiła transformację wiedzy nabytej na tych uczelniach utrwalonej w postaci notatek, często mocno okrojonych przed wysłaniem ich z Leningradu do Gdyni. W późniejszym okresie wykładowcy i słuchacze korzystali z podręczników i skryptów przesłanych ze wspomnianych uczelni. (...) Pojedynczy oficerowie z WSMW wypełniając zapotrzebowanie Dowództwa prezentowali swoje prace w formie studium czy też opracowania. (...) Stosunkowo dobrze rozwinęła się działalność publikacyjna na tematy związane z taktyką i sztuką operacyjną marynarki wojennej.

Momentem przełomowym było powołanie 25 lutego 1975 roku na Wydziale Dowódczym WSMW nieetatowego Instytutu Dowódczo-Sztabowego. Wiele tych oraz kolejnych procesów związanych z budowaniem nowej jednostki uczelnianej byłoby niemożliwe, gdyby nie ogromne zaangażowanie ówczesnego komendanta WSMW, kadrm. dr. Witolda Glińskiego. To on powołał do życia Instytut, a dwa miesiące później ukonstytuowała się Rada Naukowa tego instytutu, której przewodniczył osobiście (Będźmirowski i Mickiewicz, 2000). W skład tej rady wchodziło 16 członków, w tym sześciu ze stopniem naukowym doktora nauk wojskowych. Do jej składu Komendant WSMW zaprosił oficerów pełniących kierownicze funkcje w Dowództwie i Sztabie Marynarki Wojennej, m.in. kmdr. Piotra Kołodziejczyka – ówczesnego szefa Oddziału Rozpoznawczego Marynarki Wojennej czy też kmdr. Ryszarda Płużyczkę – szefa Oddziału Operacyjnego Sztabu Marynarki Wojennej.

Rok 1976 był przełomowy dla istniejącego systemu kształcenia w Siłach Zbrojnych PRL, ponieważ zaczęły obowiązywać *Zasady działania kadrowego w Siłach Zbrojnych PRL*. Zgodnie z zarządzeniem ministra obrony narodowej o przebiegu służby wojskowej żołnierzy zawodowych oraz wspomnianymi *Zasadami...* i zarządzeniem dowódcy Marynarki Wojennej w sprawie określenia wymogów w zakresie zajmowania stanowisk służbowych przewidzianych dla oficerów morskich, ustalono stanowiska i podporządkowano im stopnie etatowe. Bez Wyższego Kursu Doskonalenia Oficerów² (dalej WKDO) czy studiów akademickich nie wolno było wyznaczać na stanowiska, na których były one wymagane. Wiosną 1979 roku w PMW było 69 stanowisk przeznaczonych dla oficerów z ukończonym WKDO, w tym 41 dla tych, którzy zaliczyli WKDO dowódczo-sztabowe. Wówczas ukończonym KDO i WKDO legitymowało się 64 oficerów, w tym 46 ukończyło WKDO dowódczo-sztabowe (AMW, 3739/83/43, t. 13).

Najważniejszym dniem dla kadry zajmującej się obszarem określanym dowódczo-sztabowym był 31 lipca 1979 roku, kiedy to powstał Wydział Dowódczo-Sztabowy (dalej WDSz) WSMW. O taką instytucję zabiegali przedwojenni i powojenni oficerowie PMW. Funkcję komendanta Wydziału objął kmdr dr Kryspin Lech, zastępcą ds. kursów i szkolenia został kmdr Władysław Monkiewicz, zastępcą ds. naukowych

² W 1973 roku kandydaci na studia musieli legitymować się cztero-, sześcioletnim stażem w zawodowej służbie wojskowej i dwu-, trzyletnim stażem na zajmowanym stanowisku.

kmdr dr Jan Cieśla, a zastępcą ds. politycznych kmdr dr Mieczysław Andrzejczyk. Od momentu powstania Wydziału kształcił on oficerów na studiach stacjonarnych i zaocznych (drugiego stopnia) na kierunku dowódczo-sztabowym oraz logistycznym.

W 1991 roku zaprzestano rekrutacji na studia wyższe drugiego stopnia, gdyż od roku 1980 absolwenci WSMW opuszczali mury uczelni z tytułem magistra. W miejsce tych studiów Wydział rozpoczął kształcenie oficerów na stacjonarnych studiach podyplomowych o kierunku dowódczo-sztabowym oraz operacyjno-logistycznym. Kolejnym osiągnięciem kadry naukowo-dydaktycznej tego Wydziału było uzyskanie 22 czerwca 1992 roku uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk wojskowych. Ciekawostką jest fakt, iż na niemal 30 przewodów doktorskich otwartych w 1993 roku przez pracowników naszej Alma Mater jedna trzecia wszczęła je przed Radą Naukową WDSz. Umożliwiło to podnoszenie kwalifikacji naukowych i prowadzenie badań w zakresie morskiej sztuki wojennej. Należy podkreślić, iż oficerowie WDSz aktywnie uczestniczyli w ćwiczeniach Układu Warszawskiego „Sojusz”, ćwiczeniach sił zbrojnych PRL „Lato”, czy ćwiczeń PMW „Miecznik”, „Barakuda” (Miecznikowski, 1991).

Niestety, sukcesy Wydziału nie spodobały się komendzie Akademii Obrony Narodowej, która wykorzystując swoje możliwości, wpłynęła na komisję Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Komisja ta zakwestionowała potrzebę utrzymywania w strukturze Akademii Marynarki Wojennej Wydziału Dowódczo-Sztabowego. Tylko dzięki działaniom oficerów Dowództwa Marynarki Wojennej, w przeważającej części absolwentów Wydziału, nie uległ on całkowitej likwidacji, tylko z dniem 1 stycznia 1995 roku przekształcono go w samodzielny Instytut Dowódczo-Sztabowy. W 1996 roku zakończył służbę wojskową dotychczasowy komendant kmdr dr hab. Kryspin Lech, a funkcję komendanta Instytutu, pełniąc ją do 2003 roku, przejął kmdr dr hab. Andrzej Makowski (otrzymał tytuł profesora 6 kwietnia 2001 roku).

W tym okresie w dalszym ciągu Instytut realizował swoje zadania statutowe, tj. dydaktykę oraz badania naukowe. Wykorzystując radzieckie podręczniki, rozprawy doktorskie, prace dyplomowe oraz wnioski z doświadczalnych ćwiczeń dowódczo-sztabowych, opublikowali ponad 30 opracowań zwartych (monografie, podręczniki, skrypty, popularno-naukowe) oraz ponad 150 artykułów naukowych i popularno-naukowych krajowych i zagranicznych (Będziński, 2007).

W pierwszym dwudziestoleciu funkcjonowania Wydziału (lata 1979–1999) procesem szkolenia na wszelkiego rodzaju kursach i studiach podyplomowych objęto prawie 650 oficerów, w tym: studia drugiego stopnia ukończyło ponad 110 oficerów w systemie studiów stacjonarnych oraz 40 oficerów na studiach niestacjonarnych; stacjonarne i niestacjonarne studia podyplomowe ukończyło 110 oficerów; na sześciomiesięcznych kursach przeszkolono ponad 230 oficerów; na kursach trzymiesięcznych – 115 oficerów; na tzw. kursach krótkoterminowych o różnym profilu kształcenia przeszkolono ponad 150 oficerów (Będziński i Mickiewicz, 2000).

O tym, że osiągnięcia WDSz i IDSz w pierwszych dwudziestu latach funkcjonowania znalazły uznanie, świadczy udział dowódcy PMW admirała Ryszarda Łukasika w konferencji dla uczczenia 20-lecia Wydziału. W swoim krótkim wystąpieniu podziękował kadrze naukowo-dydaktycznej i pracownikom Wydziału za dotychczasowy wkład w rozwój tej instytucji i prosił o dalsze sukcesy i osiągnięcia:

(...) pozwólcie państwo, że w imieniu DMW i własnym pogratuluję Instytutowi marynarskiego podejścia do wielu spraw i zaangażowania. Liczę na zwiększenie obecności waszych nauczycieli w różnego rodzaju periodykach, w publikacjach dotyczących nie tylko spraw specjalistycznych, branżowych. Liczę na nowe książki, które stanowią podstawę nie tylko do tytułów naukowych, a przede wszystkim liczę na to, że założone ambitne plany zostaną zrealizowane. Tego i wam, i sobie serdecznie życzę. (Będźmirowski i Mickiewicz, 2000)

Władze Instytutu, na czele z komendantem kmdr. prof. dr. hab. Andrzejem Makowskim, zwróciły się z prośbą do komendanta AMW kadm. prof. dr. hab. Antoniego Komorowskiego o uruchomienie w oparciu o Instytut studiów magisterskich na kierunku stosunki międzynarodowe w specjalności bezpieczeństwo morskie państwa w roku akademickim 2001/2002 w trybie stacjonarnym jako studia uzupełniające oraz w systemie wieczorowym i zaocznym dla osób spoza resortu obrony narodowej (studia cywilne). Akademia Marynarki Wojennej otrzymała zgodę ministra obrony narodowej w maju 2001 roku (Archiwum Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich, 2001). Od tego roku Instytut Dowódczo-Sztabowy rozpoczął kształcenie studentów cywilnych na nowo powstałym kierunku: stosunki międzynarodowe w specjalności bezpieczeństwo morskie państwa oraz administracja i gospodarka morska.

Te wszystkie działania, zarówno na polu dydaktycznym, jak i naukowym, doprowadziły do powołania do życia w 2003 roku na bazie Instytutu Dowódczo-Sztabowego nowej komórki organizacyjnej AMW – Wydziału Zarządzania i Dowodzenia (Archiwum Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich, 2003). Komendantem Wydziału został pełniący tę funkcję od 2002 roku komendant IDSz – kmdr prof. dr. hab. Krzysztof Ficoń (29 marca 2002 roku otrzymał tytuł profesora). W maju 2004 roku Wydział otrzymał zgodę na korzystanie z dotychczasowych uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora nauk wojskowych (Pismo Centralnej Komisji). Na Wydziale Zarządzania i Dowodzenia prowadzono dwa kierunki studiów na poziomie magisterskim: zarządzanie i dowodzenie w specjalności bezpieczeństwo morskie państwa (dla oficerów MW, którzy musieli uzyskać drugiego stopnia ze względów na wymogi kadrowe) oraz wspomniane Stosunki Międzynarodowe, a ponadto (po przeniesieniu z Wydziału Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego) na poziomie licencjackim – Pedagogika. W wyniku kolejnej restrukturyzacji Uczelni 21 października 2004 roku dotychczasowy Wydział otrzymał funkcjonującą do dziś nową nazwę – Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich.

W 2005 roku następuje zmiana na stanowisku komendanta Wydziału – w związku z zakończeniem służby wojskowej przez kmdr. prof. dr. hab. Krzysztofa Ficonia obo-

wiązki przejął kmdr dr Adam Szulczewski. Z Wydziału zostaje wygenerowany samodzielny Instytut Nauk Społecznych, który przejął kształcenie studentów studiów cywilnych na kierunku stosunki międzynarodowe i pedagogika. Dyrektorem tego Instytutu został prof. Andrzej Makowski. Wydział natomiast kontynuował magisterskie studia uzupełniające dla oficerów Marynarki Wojennej na kierunku zarządzanie i dowodzenie. W kolejnym roku na stanowisko komendanta-dziekana Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich powołano kmdr. dr. hab. Mariusza Zielińskiego, prof. nadzw. AMW.

Aktywne wejście Wydziału w działania na rzecz Marynarki Wojennej RP w związku z funkcjonowaniem w NATO skutkowało podejmowaniem wielu prac naukowo-badawczych z tej tematyki. Przystąpiono do działań w ramach pracy pod kryptonimem „Tarantula” dotyczącej analizy porównawczej struktury i treści taktyki Marynarki Wojennej RP odnośnie standardów NATO. Efektem tych działań było wydanie podręcznika akademickiego *Zasady wykorzystania sił morskich* autorstwa trzech oficerów Wydziału: Krzysztofa Rokicińskiego, Tomasza Szubrychta i Mariusza Zielińskiego (Będźmirowski i Zieliński, 2009).

Dynamika działań naukowych szła w parze z dydaktyką. Wspomniane wcześniej studia cywilne na kierunku stosunki międzynarodowe zostały przekazane do wyodrębnionego z Wydziału usamodzielnionego Instytutu Nauk Społecznych. Natomiast w 2007 roku na Wydziale zostały uruchomione studia cywilne pierwszego i drugiego stopnia na kierunku bezpieczeństwo narodowe. Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w omawianym okresie realizował: studia pierwszego stopnia; studia drugiego stopnia; studia podyplomowe; kursy specjalistyczne; kursy doskonalenia zawodowego; kursy adaptacyjne. Na studiach pierwszego i drugiego stopnia prowadzono kierunek bezpieczeństwo narodowe – na zajęcia stacjonarne i niestacjonarne uczęszczało 580 studentów; na studia podyplomowe wojskowe i cywilne (zarządzanie kryzysowe i zarządzanie logistyką) – 260 studentów; na kursy oficerskie – 70 oficerów. Razem w roku akademickim 2008/2009 Wydział kształcił i szkolił ponad 900 studentów i słuchaczy (Będźmirowski i Słowi, 2019). Wydział pozyskał cywilnych profesorów: prof. dr. hab. Leopolda Ciborowskiego, prof. dr. hab. Czesława Jareckiego oraz prof. dr. hab. inż. Czesława Flanka. Wszyscy byli już oficerami rezerwy, wcześniej pracowali w Akademii Obrony Narodowej i Wojskowej Akademii Technicznej.

Rok 2009 to rok 30. jubileuszu Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich. Wydarzenie to stało się okazją do podsumowania dotychczasowych osiągnięć i wyznaczenia nowych celów na kolejne lata. Ukoronowaniem obchodów 30-lecia Wydziału stała się konferencja pod przewodnictwem dziekana, kmdr. dr. hab. Mariusza Zielińskiego, prof. nadzw. AMW. Podsumowaniem oficjalnych uroczystości był bal Wydziału, który odbył się w hotelu Faltom w Rumii.

W kolejnym roku z mundurem żegna się kmdr Mariusz Zieliński, tym samym kolejnym dziekanem zostaje kmdr dr. hab. Krzysztof Rokiciński, prof. nadzw. AMW.

Rozpoczął się proces przygotowania Wydziału do uzyskania uprawnień trzeciego stopnia w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie (możliwość prowadzenia studiów doktoranckich stacjonarnych i niestacjonarnych oraz nadawania stopnia doktora habilitowanego oraz uprawnienia do procedowania nadania tytułu profesora). Natomiast w czerwcu 2010 roku Wydział otrzymał uprawnienia do prowadzenia studiów pierwszego stopnia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne, a z początkiem 2011 roku uprawnienia do kształcenia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne drugiego stopnia.

Z uwagi na znaczącą grupę studentów cywilnych na kierunkach bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo wewnętrzne, uruchomiono Koło Naukowe Bezpieczeństwa Morskiego, które aktywnie zaangażowało się w organizację cyklicznych konferencji naukowych i spotkań z osobami mającymi znaczący dorobek z obszaru bezpieczeństwa morskiego i nie tylko. Zapoczątkowano wówczas trzy cykliczne konferencje: konferencję naukową bezpieczeństwa i obronności „Sec&Def”, międzynarodową konferencję „Czarny Łąd i świat arabski” oraz ogólnopolską konferencję naukową „Bezpieczeństwo portów morskich i lotniczych”. Pomysłodawcami i organizatorami tych konferencji byli studenci, a Wydział wspierał ich doświadczeniem oraz materiałami.

W 2012 roku raz pierwszy w historii AMW odbyły się wybory na dziekanów i prodziekanów, czyli na funkcję, a nie wyznaczenie na stanowisko. Ze stanowiska dziekana odszedł kmdr dr hab. Krzysztof Rokiciński prof. nadzw. AMW, a jego miejsce zajął kmdr dr hab. Tomasz Szubrycht, prof. nadz. AMW. Okres sprawowania władzy rozpoczął od wielkiego sukcesu, jakim było uzyskanie uprawnień trzeciego stopnia w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie (w czerwcu 2012 roku). Był to efekt ogromnej pracy kilku osób, które uznały, że dorobek kadry naukowo-dydaktycznej należy przekuć w wymierne dla Wydziału korzyści. Był to powód do dumy, ponieważ od tego momentu istniały w Polsce tylko dwie uczelnie z takimi uprawnieniami: Akademia Obrony Narodowej (Wydział Bezpieczeństwa) oraz Akademia Marynarki Wojennej (Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich).

Uruchomiono studia doktoranckie stacjonarne i niestacjonarne (2013), a kierownikiem studiów został prof. dr hab. Czesław Jarceki. Ich poziom w bardzo krótkim czasie uzyskał uznanie uczelni wojskowych i cywilnych w kraju. O ich popularności świadczą liczby i fakt, iż na studiach doktoranckich studiowało co roku około 30 doktorantów.

Działalność naukowa kadry Wydziału w dalszym ciągu utrzymywała się na dobrym poziomie. Uczestniczyła w konferencjach krajowych i zagranicznych, publikowała artykuły w czasopiśmie naukowych w kraju i za granicą, a także pozyskiwała granty naukowe i nawiązywała aktywną współpracę z ośrodkami naukowymi oraz przemysłem obronnym (Będźmirowski i Słowi, 2019).

Kolejny rok w dziejach AMW i Wydziału okazał się bardzo udanym. Właśnie w 2013 roku trzech nauczycieli akademickich Wydziału: dr hab. Jerzy Będźmirowski, kmdr dr hab. Tomasz Szubrycht i dr hab. Mariusz Zieliński uzyskało tytuły profesorskie

(w 100-letniej historii AMW jedyne takie wydarzenie). W kolejnym roku tytuł profesora otrzymał dr hab. Krzysztof Rokiciński. Dzięki uprawnieniom Wydziału ponad 30 osób otrzymało stopień doktora habilitowanego, w tym sześciu nauczycieli akademickich. Wydział dążył do zwiększenia oferty dydaktycznej dla studentów cywilnych. Do dobrze funkcjonujących kierunków studiów – dwustopniowego bezpieczeństwa narodowego (trzecim stopniem były studia doktoranckie) oraz dwustopniowego bezpieczeństwa wewnętrznego – uruchomiono dwa kolejne: systemy informacyjne w bezpieczeństwie oraz bezpieczeństwo morskie państwa.

Wydział to nie tylko studia cywilne, ale również wszelkiego rodzaju kursy specjalistyczne dla oficerów Marynarki Wojennej, m.in. kursy na stanowiska o stopniu etatowym porucznik w obszarze stanowisk pośrednich i zabezpieczających – tzw. specjalistyczny kurs ogólnodowódczy oficerów jednostek pływających Marynarki Wojennej, kurs na stanowiska o stopniu kapitana, kurs doskonalenia specjalistycznego oficerów sztabowych Marynarki Wojennej do szczebla flotylii włącznie, kurs na stanowisko o stopniu etatowym komandor podporucznik w obszarze stanowisk pośrednich oficerów sztabowych Marynarki Wojennej do szczebla Dowództwa Marynarki Wojennej włącznie, kurs na stanowiska o stopniu etatowym komandor porucznik w obszarze stanowisk głównych – doktryna działań wielonarodowych sił morskich (autorski program ówczesnego dziekana Wydziału, kmdr. dr. hab. Mariusza Zielińskiego, prof. AMW). Kurs ten funkcjonuje do dziś, a uczestniczą w nim słuchacze ze wszystkich rodzajów sił zbrojnych (Będźmirowski i Słowi, 2019). Niewątpliwie w realizacji tych zajęć korzystano ze wsparcia znakomitych teoretyków i praktyków: admirała floty w st. spocz. Ryszarda Łukasika, kadm. w st. spocz. dr. Zbigniewa Badeńskiego (niestety obydwoj przeszli na wieczną wachtę), wiceadmirała dr. w st. spocz. Henryka Sołkiewicza oraz wiceadmirała w st. spocz. dr. hab. Stanisława Zarychty, prof. AMW – nauczyciela akademickiego Wydziału. Zajęcia – obecnie realizowane przez Stanisława Zarychtę – cieszyły się i cieszą wielkim zainteresowaniem zarówno wśród oficerów uczestników kursów, jak i studentów cywilnych. Pomyślano również o podnoszeniu kwalifikacji dla chętnych ze środowiska wojskowego i cywilnego poprzez uruchomienie studiów podyplomowych: zarządzanie kryzysowe, zarządzanie logistyką, inspektor danych osobowych czy cyberbezpieczeństwo. Nie można pominąć jeszcze jednego osiągnięcia ówczesnego dziekana Wydziału kmdr. dr. hab. Tomasza Szubrychta: w roku 2012 roku uzyskał on zgodę na realizację wojskowego szkolenia studentów cywilnych.

Kadencja kmdr. prof. dr. hab. Tomasza Szubrychta jako dziekana Wydziału została skrócona, ponieważ 23 stycznia 2015 roku rozkazem ministra obrony narodowej został wyznaczony na stanowisko Rektora-Komendanta Akademii Marynarki Wojennej. Było to bardzo ważne wydarzenie w historii Wydziału. W październiku 2018 roku postanowieniem prezydenta RP został odznaczony Morskim Krzyżem Zasługi, a rok później, 29 listopada, w Dzień Podchorążego, mianowano go na stopień kontradmirała.

Kolejnym dziekanem Wydziału został kmdr dr hab. Jarosław Teska, prof. AMW. W dalszym ciągu Wydział pracował nad utrzymaniem wysokiego poziomu studiów cywilnych, wszelkiego rodzaju kursów specjalistycznych i studiów podyplomowych. Niestety, nie udało się utrzymać uprawnień trzeciego stopnia. Wydział nie spełnił kryteriów w zakresie badań oraz publikacji naukowych, co skutkowało obniżeniem kategorii w parametryzacji przeprowadzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Niemniej ta sytuacja nie zniechęciła kierownictwa Wydziału oraz kadry naukowo-dydaktycznej Wydziału do pracy nad odzyskaniem uprawnień.

W 2016 roku powołano do życia Centrum Doskonalenia Kursowego (CDK), któremu przypisano zadania związane z organizacją kursów kwalifikacyjnych, doskonalących, kursów oficerskich przeszkolenia rezerw oraz studium oficerskich zleconych przez resort obrony narodowej. Dodatkowo CDK ma uprawnienia do nadawania, potwierdzania i podwyższania oraz utraty klas kwalifikacyjnych przez podoficerów i szeregowych zawodowych. Utworzenie tej komórki było ze wszech miar zasadne, o czym świadczy liczba około 180 kursów (realizowanych nawet w trudnym okresie panującej pandemii) przeprowadzonych na różnych poziomach (Archiwum Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich, 2016).

W kolejnych latach na Wydziale pojawiła się możliwość rozpoczęcia kształcenia podchorążych na kierunku systemy informacyjne w bezpieczeństwie o specjalności cyberbezpieczeństwo. Oprócz sukcesu dydaktycznego Wydział mógł się szczerzyć uzyskaniem wielomilionowych projektów na doskonalenie procesu dydaktycznego i wyposażenie sal dydaktycznych w najnowocześniejsze urządzenia wykorzystywane podczas zajęć teoretycznych, powstały również laboratoria do zajęć praktycznych.

Dzięki aktywności kadry Wydziału i studentów studiów doktoranckich uruchomiono czasopisma wydziałowe: parametryzowany „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego”, a także „Studia nad Obronnością i Bezpieczeństwem” oraz „Pomorskie Forum Bezpieczeństwa”. Kontynuowano tradycyjne konferencje naukowe, które z roku na rok cieszyły się coraz większą popularnością wśród społeczności akademickiej w kraju i w ośrodkach zagranicznych. Do wymienionych poprzednio konferencji dołączyły: konferencja naukowa „Logistyka Morska LogMare”, konferencja doktorantów W działy Dowodzenia i Operacji Morskich „Obszary bezpieczeństwa narodowego. Wybrane aspekty bezpieczeństwa ekonomicznego, społecznego i militarnego”, konferencja naukowa „Forum Bezpieczeństwa Morskiego”, konferencja naukowa „MENA – Middle East and North Africa”, krajowa konferencja naukowa „Gwiazdne Wojny – technologie kosmiczne i satelitarne w systemach bezpieczeństwa i obronności”, konferencja naukowa „Bezpieczeństwo informacyjne w obszarze cyberprzestrzeni” (Będziński i Słowi, 2019).

Kadra naukowo-dydaktyczna prowadziła i prowadzi szereg prac naukowo-badawczych. Wśród wielu realizowanych projektów należy wymienić m.in. projekt „System informacyjno-analityczny wspomagający zarządzanie ryzykiem podczas planowania

i realizacji działań Policji” (Jantar), którego celem było zbudowanie systemu informacyjno-analitycznego wspomagającego zarządzanie ryzykiem podczas planowania i realizacji działań Policji przez zapewnienie użytkownikom m.in. oceny sytuacji bezpieczeństwa i porządku publicznego, dostępu do aktualnych i wiarygodnych zasobów informacyjnych potrzebnych do podejmowania decyzji czy poprawy jakości szkoleń funkcjonariuszy odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji. W skład konsorcjum realizującego projekt wchodziły Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, AMW, Instytut Technologii Bezpieczeństwa „MORATEX” w Łodzi oraz Astri Polska sp. z o.o. Wspomnieć należy również o projekcie „Innowacyjne stanowisko badawczo-treningowe »Trenażer LNG« służące do opracowania taktyki działań z wykorzystaniem sprzętu będącego na wyposażeniu Państwowej Straży Pożarnej podczas zdarzeń LNG”. Głównym celem projektu było opracowanie i wykonanie prototypu trenażera LNG, opracowanie taktyki działania podczas awarii cysterny LNG oraz procedur szkoleniowych dla działań jednostek Państwowej Straży Pożarnej na poziomie operacyjnym. Konsorcjum realizujące projekt tworzyły, oprócz AMW, Szkoła Główna Służby Pożarniczej w Warszawie, ETC-PZL Aerospace Industries sp. z o.o., Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego, Państwowy Instytut Badawczy oraz „Ślusarstwo” Produkcja-Handel-Usługi Władysław Radzik.

Kolejnym projektem realizowanym przez Wydział był grant badawczy „Systemy autonomiczne w działaniach na rzecz obronności i bezpieczeństwa morskiego państwa” realizowany przez kmdr. por. dr. Rafała Miętkiewicza, który swoim zakresem wpisuje się w priorytetowe kierunki badań w resorcie obrony narodowej. Ponadto Wydział brał udział w kilku projektach realizowanych w ramach współpracy międzynarodowej i należą do nich „Smart Defence Project 1.44 Flexible Interoperable Toolbos meeting the Future Operational Requirements in Confined and Shallow Waters” oraz „AUV in Naval MCM Operations” realizowane we współpracy z NATO Center of Excellence for Confined and Shallow Water. Celem pierwszego z nich było określenie zdolności i narzędzi odpowiedzi na zagrożenia występujące i przewidywane na akwenach ścieśnionych i płytkowodnych. Drugi projekt miał za zadanie wypracowanie sojusznich założeń wykorzystania bezzałogowych platform podwodnych w działaniach bojowych, a także nawiązanie międzynarodowych kontaktów z przedstawicielami zagranicznych ośrodków akademickich i organizacjami działającymi w ramach NATO. W obu projektach osobą reprezentującą Wydział był kmdr dr Rafał Miętkiewicz.

Ważnym aspektem realizowanym w ramach współpracy międzynarodowej było monitorowanie bezpieczeństwa wód akwenu Morza Bałtyckiego. W ramach tej działalności Wydział uczestniczył w projekcie współfinansowanym przez Unię Europejską „Chemical Munitions Search and Assessment” (CHEMSEA). Celami projektu były m.in.: inwentaryzacja współczesnych i archiwalnych miejsc zatopienia amunicji che-

micznej, ocena wpływu bojowych środków trujących i produktów ich rozkładu na środowisko morskie, wypracowanie wspólnych dla państw bałtyckich zasad postępowania z wyłowioną przez rybaków lub wyrzucaną na plażę amunicją chemiczną i skutecznych metod dekontaminacji skażonych elementów. W realizację projektu zaangażowani byli kmdr dr hab. inż. Jacek Fabisiak, prof. AMW, kmdr dr hab. Jarosław Michalak, prof. AMW, kmdr dr hab. Bartłomiej Pączek, prof. AMW.

Drugim projektem międzynarodowym mającym na celu poszerzenie wiedzy na temat oceny ryzyka oddziaływania substancji niebezpiecznych na bezpieczeństwo człowieka i środowiska morskiego oraz stworzenie inteligentnego oprogramowania wspomagającego podejmowanie decyzji dla organów administracji morskiej był „Decision Aid for Marine Munitions” (DAIMON). Wydział w interdyscyplinarnym zespole badawczym, oprócz członków wymienionego już projektu CHEMSEA, swoją wiedzę i doświadczeniem wspierała w pracach dr Edyta Łońska.

Kolejnym z projektów realizowanych na Wydziale był projekt CAMELOT. Miał on na celu zbudowanie środowiska posiadającego możliwość dowodzenia i sterowania wieloma platformami oraz dostarczanie kompleksowych usług (takich jak automatyczne przydzielanie zasobów, planowanie misji, replanowanie lub reprezentacja zagrożeń w wymiarze 3D) przy użyciu architektury wspierającej otwarte standardy. Projekt realizowano przy współudziale 20 partnerów zagranicznych. Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich reprezentował kmdr dr hab. Grzegorz Krasnodębski, prof. AMW (Będźmirowski i Słowi, 2019).

Niestety, pomimo tylu osiągnięć Wydział utracił uprawnienia trzeciego stopnia w naukach o bezpieczeństwie. Na taki stan rzeczy miało wpływ wiele czynników.

W dniu 1 października 2019 roku funkcję dziekana Wydziału objął kmdr dr hab. Bartłomiej Pączek, prof. AMW. Jego zasadniczym celem było i jest rozwijanie Wydziału poprzez podnoszenie kwalifikacji naukowych kadry, a także jak najszybsze odzyskanie uprawnień trzeciego stopnia oraz rozwijanie szeroko rozumianej oferty dydaktycznej. Powoli, ale sukcesywnie, założenia kolejnego dziekana są realizowane. W grudniu 2019 roku Wydział odzyskał kategorię B, która pozwoliła Radzie Dyscypliny Nauki o Bezpieczeństwie na prowadzenie obron prac doktorskich, a także na rozpoczęcie aktywnych działań, które pomogą uzyskać uprawnienia do procedowania habilitacji i profesur. Działania te zakończyły się pełnym sukcesem w maju 2021 roku.

Oprócz wymagających ogromu trudu wspomnianych działań, rozpoczęto również prace nad uruchomieniem Morskiego Centrum Cyberbezpieczeństwa, co udało się w 2020 roku.

Sukcesem zakończyły się również działania na rzecz uruchomienia ekskluzywnych studiów podyplomowych Executive Master of Business Administration – zarządzanie cyberbezpieczeństwem i usługami cyfrowymi. Organizatorami są Akademia Marynarki Wojennej oraz Poczta Polska S.A. Sfinalizowano je w 2021 roku i cieszą się ogromną popularnością.

Aby podnieść poziom jakości kształcenia studentów wojskowych i cywilnych, na Wydziale uruchomiono symulatory i pracownie, m.in. pracownię wirtualnej rzeczywistości VR, symulator systemu „SCOT” – Okrętowego Systemu Zarządzania Walką, pracownię systemów logistycznych i procesów magazynowych. Te wszystkie działania w sferze dydaktyki zostały dostrzeżone przez instytucje centralne i Wydział otrzymał certyfikat „Uczelnia Liderów” (Pączek, 2022).

Niestety, w roku 2019 wybuchła pandemia COVID-19, która w zasadniczy sposób wpłynęła na realizację procesu dydaktycznego. Konieczne było przejście z zajęć w salach wykładowych do zajęć z wykorzystaniem platformy edu-Portal i Microsoft Teams. Jest to novum, z którym wszyscy musieli się zmierzyć i się go nauczyć. Szkolenia zarówno dla kadry, jak i studentów po pewnym czasie przyniosły efekty. Niemniej wszyscy zdajli sobie sprawę, że nastąpiło obniżenie efektywności kształcenia. Dotyczy to wszystkich uczelni w kraju. Pandemia negatywnie wpłynęła na realizację zaplanowanych cyklicznych konferencji naukowych krajowych i zagranicznych, a także konferencji naukowych okolicznościowych realizowanych przez ośrodki naukowe i uczelnie w kraju. Nie pomogła też w zbieraniu dorobku naukowego w obszarze organizacji i udziału w konferencjach i wygłoszonych referatach. Niektóre konferencje realizowane były z wykorzystaniem wspomnianych platform, ale to nie to samo co działalność w rzeczywistości. Obrony prac licencjackich, magisterskich, a także doktorskich również odbywały się z ograniczeniami. To wszystko wymagało ogromnego zaangażowania kierownictwa Wydziału.

Pomimo wielu przeciwności kadra starała się realizować przedsięwzięcia naukowo-badawcze w postaci grantów i prac statutowych. Dzięki tym pracom pojawiło się wiele publikacji naukowych w periodykach krajowych i zagranicznych, a także kilka monografii, które miały znaczenie w tzw. ewaluacji punktowej, czyli ocenie parametrycznej. Zdominowała ona na uczelniach wszystko, wszystko jest jej podporządkowane. Kluczowym wydarzeniem nie tylko dla Wydziału, ale dla AMW było zawiązanie FAW – Federacji Akademii Wojskowych i parametryzacja dyscypliny w ramach Federacji (Pączek, 2022).

W chwili obecnej Wydział prowadzi następujące kierunki studiów: systemy informacyjne w bezpieczeństwie (stacjonarne pierwszego i drugiego stopnia), bezpieczeństwo narodowe (stacjonarne i niestacjonarne pierwszego i drugiego stopnia), bezpieczeństwo wewnętrzne (stacjonarne i niestacjonarne pierwszego i drugiego stopnia), bezpieczeństwo w transporcie, spedycji i logistyce (stacjonarne pierwszego stopnia), systemy informacyjne w bezpieczeństwie (podchorążowie, pierwszy i drugi stopień). Z początkiem roku akademickiego 2022/2023 rozpoczną się jednolite studia magisterskie dla kandydatów na żołnierzy zawodowych na kierunku logistyka.

Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, chociaż funkcjonuje tylko 43 lata w 100-letniej historii Akademii Marynarki Wojennej, wpisał się w nią złotymi literami. Wszyscy ci, którzy go budowali i obecnie budują, powinni być z niego dumni.

Podsumowanie

Jak wspomniano powyżej, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, jest młodym wydziałem. Jego nieoficjalne początki dotyczą okresu międzywojennego, kiedy to w murach OSMW, później SPMW organizowano kursy specjalistyczne dla oficerów floty. Niestety, wówczas nie utworzono instytutu, który sprawowałby pieczę nad kształceniem i szkoleniem kadr oficerskich z zakresu morskiej sztuki wojennej. O tym, że ówczesne potrzeby starano się realizować, świadczą różnego rodzaju kursy specjalistyczne. Niektóre z nich, m.in. KDO czy WKDO realizowano także w okresie funkcjonowania Wydziału.

Przez 43 lata Wydział był poddawany wielu modyfikacjom organizacyjno-strukturalnym. Niektóre z nich były zasadne, inne były konsekwencją czynników zewnętrznych. Pomimo tych zawirowań Wydział w obecnym kształcie odgrywał i odgrywa bardzo ważną rolę w budowaniu naukowo-dydaktycznej pozycji Akademii Marynarki Wojennej. Wysoki poziom dydaktyki oraz aktywność kadry na polu naukowo-badawczym zdecydował o tym, że Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, decyzją MEN z dnia 29 lipca 2022 roku otrzymał kategorię naukową A+ w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie.

Zapewne przed Wydziałem stoi jeszcze wiele wyzwań, które będą wymagały aktywności kadry na polu dydaktyczno-naukowym. Należy wierzyć, że zostaną one zrealizowane na wysokim poziomie, jak te, które pokonywała w minionym okresie.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

1. Archiwum Marynarki Wojennej, sygn. 3283/68/19, t. 10, Akta Dowództwa MW, Oddział Kadr MW.
2. Archiwum Marynarki Wojennej, sygn. 2722/57/28, t. 19, Dokumentacja szkoleniowa Sztabu Głównego MW.
3. Archiwum Marynarki Wojennej, sygn. 3368/70/59, t. 15., Oddział Kadr DMW, *Sprawozdania z podnoszenia kwalifikacji przez kadry MW.*
4. Archiwum Marynarki Wojennej, sygn. 3739/83/43, t. 13, Oddział Kadr DMW, *Zarządzenia i rozkazy wyższych przełożonych.*
5. Archiwum Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich (2001). Pismo Komendanta AMW nr 232 z dnia 23 stycznia 2001 r. do ministra obrony narodowej; odpowiedź ministra obrony narodowej nr 274/S z dnia 24 maja 2001 r.
6. Archiwum Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich (2003). Decyzja ministra obrony narodowej nr PF 37/org/P1 z dnia 24 lipca 2003 r., Rozkaz dowódcy MW nr PF 48/org. z dnia 12 sierpnia 2003 r.
7. Archiwum Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich (2016). Sygn. 25/2016.
8. Pismo Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułu Naukowego nr BCK-VII-U 1557/03 z dnia 31 maja 2004 r.

Opracowania

1. Będźmirowski, J. (2001). Kształcenie kadry zawodowej dla Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1946–1989. *Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej*, 147A, 381–394.
2. Będźmirowski, J. (2007). *Współpraca Marynarki Wojennej PRL z flotami wojennymi Związku Radzieckiego i Niemieckiej Republik Demokratycznej w zakresie kształcenia kadr*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
3. Będźmirowski, J., Mickiewicz, P. (2000). Jubileusz 20-lecia Wydziału (Instytutu) Dowódczo-Sztabowego Akademii Marynarki Wojennej. W: A. Makowski (red.). *Jubileusz XX-lecia powstania Wydziału Dowódczo-Sztabowego Akademii Marynarki Wojennej* (5–36). Wydawnictwo AMW.
4. Będźmirowski, J., Słowi, K. (2019). *40 lat Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich – kuźnia kadr dowódczych i sztabowych Polskiej Marynarki Wojennej*. Wydawnictwo BP.
5. Będźmirowski, J., Zieliński, M. (2009). *Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w służbie Polskiej Marynarki Wojennej (1979–2009)*. *Wojennej*, Wydawnictwo AMW.
6. Ciesielski, C. (1992). Kształcenie kadr oficerskich w Marynarce Wojennej II Rzeczypospolitej. *Przegląd Morski*, 9, 19–31.
7. Czczcott, R. (1935). *Wojna morską na Bałtyku 1914–1918*. Wydawnictwo Liga Morska i Kolonialna.
8. Jankowski, A. (1994). Szkolenie polskich oficerów w marynarkach państw obcych w latach 1920–1930. *Przegląd Morski*, 6, 62–63.
9. Kotarski, E. (1995). *Sarmaci i morze. Marynistyczne początki w literaturze polskiej XVI–XVII wieku*. Wydawnictwo PWN.
10. Lech, K. (2000). Historia i rozwój Wydziału Dowódczo-Sztabowego Akademii Marynarki Wojennej. W: A. Makowski (red.). *Jubileusz XX-lecia powstania Wydziału Dowódczo-Sztabowego Akademii Marynarki Wojennej* (37–44). Wydawnictwo AMW.
11. Miecznikowski, R. (1991). Wielka tarcza, krótki miecz, *Polska Zbrojna*, 13, 4.
12. Pączek B. (2022). *Relacja dr hab. Bartłomieja Pączka*. Rozm. przepr. J. Będźmirowski. Zapis cyfrowy.
13. Przybylski, J. (1993). Oficerowie radzieccy w Marynarce Wojennej w latach 1945–1957. *Przegląd Morski*, 3, 19–28.
14. Rzepniewski, A. (1970). *Obrona Wybrzeża w 1939 roku. Na tle rozwoju Marynarki Wojennej Polski i Niemiec*. Wydawnictwo MON.
15. Sawicki, J.K. (red.) (1996). *Kadry morskie Rzeczypospolitej*, t.2, *Polska Marynarka Wojenna*, cz. 1., *Korpus oficerów 1918–1947*. Wydawnictwo Wyższa Szkoła Morska.
16. Solski, E. (1934). Znaczenie Marynarki Wojennej w obronie kraju w dobie przedwojennej i dziś. *Przegląd Morski*, 64, 331–340.
17. Steyer, W. (1934). Działalność zaczepna na drogach morskich. *Przegląd Morski*, 66, 660–665.
18. Zalewski, B. (2001). *Polska morską myśl wojskowa 1918–1989*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
19. Zieliński, M. (2009). Miejsce i rola Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich oraz spadkobierców jego tradycji w tworzeniu polskiej myśli obronnej i doktryny wojennej na tle przeobrażeń zachodzących w naszej Uczelni. W: J. Będźmirowski, M. Zieliński. *Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w służbie Polskiej Marynarki Wojennej (1979–2009)* (85–121). Wydawnictwo AMW.